

УДК 784.4.01(=161.2):398.8

НАРОДНА ПІСНЯ ЯК ЖАНРОВИЙ ПАН-ЗНАК УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Назарій ЯЦКІВ

*Кафедра історії української музики
Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського
вул. Залізнична, 37, с. Рясне-Руське, Львівська обл., Україна, 79000
тел. (+38097)532–88-02, e-mail: nazaryatskiv@yahoo.com*

Описано методи та гіпотези первинного зв'язку народної пісні зі словом, мовою, фольклором центральних та маргінальних, пограничних територій, що дуже важливі не тільки в етномузикологічному, а й лінгвістичному, культурологічному та інших напрямках. Вони можуть бути використані у процесі вивчення різних напрямів вищеназваних дисциплін, а також для міждисциплінарних студій.

Ключові слова: народна пісня, фольклор, мова і пісня, слово і пісня, пан-знак музичної культури, українська музична культура, жанровий пан-знак, основа культури.

Глибинне вивчення значення витоків народної пісні і її значення в українській музичній культурі є метою нашого дослідження.

Наше завдання полягає у тому, щоб розкрити значення народної пісні і її складових, як першооснови української музичної культури.

У сучасному українському суспільстві важко переоцінити значення народної пісні. І все ж наукова інтерпретація традиційної української вокально-обрядової творчості потребує вирішення спочатку одного надзвичайно важливого питання, постановка якого сягає рівня міждисциплінарного плану. Теорія архаїчних зон та етногенетичні процеси. Цю ідею вперше сформував мовознавець Йоган Шмідт та стосувалася вона теорії походження і розвитку європейських мов. Намагаючись пояснити явище лінгвістичного континууму Й. Шмідт запропонував гіпотезу, згідно з якою новації розповсюджуються із умовного центру, охоплюючи близькі мови і в міру віддалення поступово згасають, нагадуючи хвилі від кинутого у воду каменя. Ця так звана «теорія хвиль», незважаючи на те, що в подальшому науковому процесі особливого поширення не отримала, все-таки лягла в основу методів сучасної лінгвістичної географії. Історія розвитку цієї науки протягом останніх кількох десятиліть тісно пов'язана із вирішенням питань членування лінгвістичного ландшафту і головним постулатом у цьому напрямі досліджень залишається закономірність, відповідно до якої центральним зонам притаманні новації, а окраїнні, маргінальні території характеризуються архаїчними рисами. Ця провідна ідея стала відправною точкою методології у працях багатьох учених і це можна підтвердити, простежуючи динаміку розвитку геолінгвістичної думки у збірках конференційних матеріалів «Ареальні дослідження в мовознавстві та етнографії» (1977–1985 pp.),

більшість робіт якої продовжує ареальний напрям досліджень [1; 2; 3]. Надалі ця теорія продовжує розвиватися у працях провідних європейських учених-лінгвістів Н. Толстого, М. Бородіної, В. Ніконова [8; 10]. Науковці сходяться на думці, що для вирішення кардинальних діахронічних та етногенетичних проблем доцільніше використовувати умовні поняття «архаїчних» та «неархаїчних» зон, а також варто брати до уваги, що в архаїчних зонах виявляється чимало запозичень та локальних новацій, у зв'язку з чим виникають особливі питання архаїзму, відносної архаїки, її відношення до новацій і т. д. [1, с. 55]. Парадоксально, але визначення характеристик центральної та маргінальної зон у лінгвістиці та етномузикології часто кардинально протилежне. Наприклад, О. Пашина окреслила центр як територію, що мінімально піддається впливам інших традицій [9, с. 15–16], Г. Коропниченко припустила, що центральна територія ареалу історично старша від маргінальної, тут також якнайменше відчуються впливи інших діалектів [4, с.138]. На це протиріччя звернула увагу Г. Кутирьова-Чубаля [6, с. 56–57]. Однак методика однозначного трактування центру та периферії безперечно хибна, оскільки ці поняття є великою мірою відносними і потребують особливого розгляду у кожному окремому випадку. Архаїка може бути притаманна як центральній ядерній зоні, де традиції ізольовані від чужорідних впливів і свого роду ніби законсервовані (такими територіями, на думку Н. Толстого [10], є Карпати, Полісся), а також бути домінуючою ознакою периферійної території, де з огляду на поєднання згасання, розрідження культурної традиції та неможливості інтеграції із сусідньою чужорідною архаїчними елементами протягом століть залишаються незмінними. Ще одна особливість, що притаманна архаїчним зонам – досить великий відсоток рідкісних, особливих мелотипів. Така специфіка очевидно зумовлена тим самим чинником, що і наявність модельних ритмоформ, а саме: високою мірою консервативності музичної традиції, яку зумовила відсутність у модусі мисленні середовища алгоритмів розвитку, перетворення або зміни.

Міграційні та етнокультурні процеси. Імовірно, що на процес еволюції фольклорної традиції відчутно впливала щільність заселення теренів. Середнє Подніпров'я до часів Київської Русі було густозаселеною територією, що підтверджується чималою кількістю розкопаних культурних шарів та археологічних знахідок. Унаслідок цього факту на теренах Подніпров'я сформувалася перша Давньоруська держава і розкішна музична традиція з розвинутими ритмічними формами, багатоголосим підгласково-поліфонічним фактурним викладом, складними синтаксичними побудовами (контрастні заспівно-гуртові форми, різні повтори, катени тощо).

Здогадно саме слабка густота заселеності північно-західної України, а також постійний рух, розселення та міграція населення суттєво сприяли консервативності, незмінності культурних традицій, оскільки перманентна зміна локального оточення або середовища не давала потенції до розвитку. Ці особливості пояснюють і наявність рідкісних особливих ладових та ритмічних конструкцій, перевагу ямбічних форм над спондеїчними, унісонно-гетерофонної форми співу над багатоголоссям, тощо.

Отож, етнолінгвістична теорія центральних та маргінальних зон, згідно з якою для центрального масиву притаманна велика кількість новацій, відповідно маргінальна зона зберігає архаїчні, реліктові риси; видається спрацьовує і на прикладі традиційної музичної культури. Звичайно, що цю ідею не варто сприймати абсолютно. Будь-

який етнокультурний простір є об'єктом складновимірним, продуктом багатовікової еволюції, результатом напластування багатьох суб- та інокультурних впливів.

Вивчення української традиційної музичної культури у всіх її проявах має надзвичайну цінність не тільки для українського етносу, але й для усього східнослов'янського обширу.

Список використаної літератури

1. Ареальные исследования в языкознании и этнографии : сб. науч. трудов / отв. ред Н. И. Толстой. – Л. : Наука, 1977. – 264 с.
2. Ареальные исследования в языкознании и этнографии (язык и этнос) : сб. науч. трудов / отв. ред. Н. И. Толстой. – Л. : Наука, 1983. – 252 с.
3. Ареальные исследования в языкознании и этнографии : тезисы третьей конференции на тему “Методика лингво- и этногеографических исследований. Маргинальные и центральные ареалы” (10–12 февраля 1975 р.) / ред. кол. М. А. Бородина [и др.]. – Л. : Наука, 1975. – 114 с.
4. *Коропниченко Г.* Перехідна зона як об'єкт мелогеографії (за матеріалами весільних наспівів межиріччя Тетерева та Ірпеня) / Г. Коропниченко // Проблеми етномузикології / упор. О. Мурзина. – К., 1998. – Вип. 1. – С.137–166.
5. *Кутырева-Чубаля Г.* Проблемы территориально-диалектного изучения белорусской песенности / Г. Кутырева-Чубаля // Człowiek w świecie kultury, języka, edukacji. (Seria “Oswiata I kultura na Podbeskidziu”). – Т. III : Literatura, język, regionalism / pod red. D. Kadlubca ; Wyd-wo ATH w Bielsku-Bialej. – Bielsko-Biala, 2006. – S. 357–369.
6. *Кутырёва-Чубаля Г.* Проблемы территориально-диалектного изучения белорусской песенности / Стилевые особенности переходных зон (к изучению диалектных градаций белорусского мелоса) / Г. Кутырёва-Чубаля // Музыкальная культура Беларусі і свету: да 100-годдзя Л. Мухарынскай. – (XV Міжнародныя навуковыя читанні памяці Л. С. Мухарынскай (1906-1987). – Мінск, 2006. – С. 56–66.
7. *Луканюк Б.* До питання про пісенні форми з удвоє збільшеними ритмічними групами / Б. Луканюк // Проблеми етномузикології / ред.-упор. Ірина Клименко; НМАУ ім. П. І. Чайковського ; ПНДЛ по вивч. і проп. нар. муз. творч. – К., 2011. – Ч. 1: Студії. – С. 26–35. (Серія “Словянська мелогеографія”; Вип. 7).
8. *Никонов В.* Очаг и периферия / В. Никонов // Ареальные исследования в языкознании и этнографии. – Л. : Наука, 1977. – С. 212–215.
9. *Пашина О.* Традиции жнивных песен русско-белорусского пограничья : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. искусствовед. : 17.00.02 / О. Пашина. – М., 1988. – 16 с.
10. *Толстой Н.* О соотношении центрального и маргинального ареалов в современной славии / Н. Толстой // Ареальные исследования в языкознании и этнографии. – Л. : Наука, 1977. – С. 37–56.

Стаття надійшла до редколегії 20.02.2014

Прийнята до друку 23.04.2014

FOLK – SONGS AS GENRE PAN-MARK UKRAINIAN CULTURAL MUSIC

Nazar YATSKIV

*Department of History of Ukrainian music.
The Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine,
str. Zaliznychna 37, p. Rvasne-Ruske, Lviv region, Ukraine, 79000
tel.: (+38097) 532-88-02, e-mail: nazaryatskiv@yahoo.com*

Methods and hypotheses the basical feedback folk songs with the word, language, folklore central and marginal, borderline areas that are important not only in music sciences but also linguistic, cultural and other fields. Can be used when studying different areas of the above disciplines and for interdisciplinary studies.

Key words: folk songs, folklore, language and song, word and song, pan- character musical culture, Ukrainian musical culture, genre pan- mark, the basis of culture.

НАРОДНАЯ ПЕСНЯ КАК ЖАНРОВЫЙ ПАН-ЗНАК УКРАИНСКОЙ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Назарій ЯЦКІВ

*Кафедра истории украинской музыки.
Национальная музыкальная академия Украины им. П.И. Чайковского
ул. Железнодорожная, 37, с. Рясне-Руське, Львовская обл., Украина, 79000
тел. (+38097) 532-88-02, e-mail: nazaryatskiv@yahoo.com*

Рассмотрено методы и гипотезы глубинной связи народной песни со словом, языком, фольклором центральных и маргинальных, пограничных территорий, они очень важны не только в этномузикологическом, но и лингвистическом, культурологическом и других направлениях. Могут быть использованы при изучении различных направлений вышеназванных дисциплин, а также для междисциплинарных исследований.

Ключевые слова: народная песня, фольклор, язык и песня, слово и песня, пан-знак музыкальной культуры, украинская музыкальная культура, жанровый пан-знак, основа культуры.